

Isten helytartója e földön csakugyan helyeslé e tettet, és a fiatal zsidó fiu a Vatikán legkiválóbb gondjaiban részesült. Nem egy ország, de egész Európa közvéleménye felzudult oly hallatlan merényleten, nem csupán a vallásszabadság ellen, — mi a hívő Rómában úgy sem talált soha hívőkre — de maga a személyes szabadság ellen is; de a pápa rendületlen maradt és a szegény szülőktől erőszakkal elorzott zsidómagzat a pápai kegy és a meggyőződésből (?) felvett keresztény hitmalasztjaiban növekedék nagyra. Évek multanak e felett és gyors rohamu nagyszerű világesemények kiszoríták az emlékezetből a kis fiut és a vele és szülein elkövetett nagy gyalázatot. A pápai hatalom ezen pyrrhusi győzelme aligha füzendett új diadaljeleket Sz.-Péter trónusa körül, s kétségkívül üdvösebb rá nézve fel nem zaklatni ama korunkban valóban példátlan eset emlékezetét.

De IX. Pius pápa jónak látta egy nyilvános szózatában az egyik kolostorban nevedő fiatal Mortarához, ismét felverni a mult emlékeit. Közöljük hű fordításban e szózatot, mint mindenesetre érdekes enunciatióját a papának oly tett felett, mit a művelt világ kárhoztatott. „Kedves fiam! Drága vagy előttem, mert nagy áron szerezték meg Jézus Krisztusnak. Váltásdíjad, fiam, vajmi nagy volt! Miattad nagy vihar zudult fel ellenem és a szent apostoli szék ellen. Kormányok, nagyhatalmak és ujságírók, mert ezek is korunk hatalmasai, háborut izentek nekem. Királyok álltanak a harc élére és ministereik által azután ostrom alá fogtak diplomatiái jegyzékeikkel. És mindez miattad, kedves fiam. — Hallgatással mellőzem a királyokat, és csak azon rágalmakat és keserőségeket említem fel, miket egyesek és magánosok szórtak ellenem, mert Urunk Istenünk téged, fiam, a hit malasztjaival felvilágosított, és kiragadott a halál árnyából, hol még a tiéd is nyílnék. — De különösen azon vádat emelték ellenem üldözéseik ürügyeül, hogy szüleid irányában követtem volna el nagy igaztalanságot, midőn a kereszténységben újjá születni és ama tanokban nevedni engedtelek, melyeket Isten kegyelméből nyertél. — De rajtam, a hívők atyján, senki sem könyörül, kinek Lengyelhonban ezreket rabol gyermekei közül a schisma. Népek és kormányok hallgatnak, midőn én jajveszéklek Krisztus nyája e részének szerencsétlensége fölött, melybe

világos nappal latrok orozva törnek be; nem készül senki, hogy segítségére siessen a szorongatott atya és gyermekeinek.“

A pápa nem elégedett be az ősi vallást szakítani ki a gyermek kebléből, a gyermeki kegyeletet szülői iránt is ki kellett még tépni, őket a „halál árnyaiban sanyálóknek“ nevezni, kik legfeljebb szánalmat érdemelnek. De erre nézve emlékezetébe hívnók a pápának eme halálárnyas vallásnak csak egy elvét, mely így szól: „Neophiták előtt ne becsméreld rokonaik ősi hitét“; emlékezetébe hívnók a csak most történt mondhatni dicső tettet smyrnai hitrokonainknak, mely szülő tanúsága ama szellemnek, mely a judaismust áthatja meg azok irányában is, kik véres betűkkel szokták feljegyezni barátságuk jeleit iránta.

Ismeretes dolog, hogy keleten a zsidóság a muhamedanismusnál sokkal kevesebb üldöztetéseknek van kitéve, mint a kereszténységnek. Layard, a mostani angol kormány egyik kitűnő tagja, csak nemrég mondá nyíltan a parlamentben, hogy keleten a félhold türelmesebb, mint a kereszt.

A még most is dühöngő cretai felkelésben a török katonák vad rakoncátlanságaik közt a legnagyobb kegyetlenséggel pusztítanak el mindent, mi a lázongók tulajdona. Vetéseiket széttiporják, tűzhelyeiket elpusztítják, templomaikat kirabolják és szétdujják, azok harangjait és szent edényeit pedig gazdag hadi zsákmányul tömegesen Heraklionba viszik, hogy ott áruba bocsássák. A smyrnai zsidó hitközség ezekből többet megvásárolván, azt ajándékba a smyrnai érseknek küldé egy ajánló levél kíséretében, melynek egyik helye így hangzik: „Mi zsidók érezzük — mint alig más nemzet — ama fájdalom keserőségét, melyet itt a keresztényeknek okoztak. Hisz évszázadok óta megfertőzik szentélyeinket, feldulják templomainkat és pusztítják áhitatunk helyeit, hol vigaszt és segílyt kerestünk mennyei atyánknál. Saját szenvedéseink megérteni és érzeni tanítanak más hitfelekezetek szenvedéseit. Mi tapasztaltuk fájdalmasan minden népek között legelőször, mennyire tiporják lábbal az embertárs iránti szeretetet. Mi hivatva érezzük tehát magunkat ez által mindenekelőtt embertársaink iránti szeretetünk és vallástürelmünk jelét és a humanismus iránti tiszteltünknek kifejezését adni e csekély adomány által is.“

T Á R C S A.

Vonások a héber költészet jellemképéből.

Ha a költészetről szólunk általában, akkor szellemünk oly irodalmi ágra vonatkozik, melynek termékei kiemelnek bennünket a köznapi gondolkodásmód és eszmemenet megszokott köréből, a képzelem röppentyűivel fel az eszményiek országába. De ha különösen a héber költészet képezi tárgyunkat, úgy egy oly nép érzelmnyelvével foglalkozunk, mely az ideált reál alapra fekteté és viszont a valóság körét eszményi háttérrel látta el. —

Egy eszme az mely valamint politikai és magán-, valamint vallási és erkölcsi, úgy érzelmi és értelmi életének központját képezi, mely tehát áthatja minden phasisát az ész és phantasia alkotta műveiknek. — Költészetük tárgyát és kiindulási pontját is tehát e központ körül kell keresnünk, — és meg is fogjuk találni, ha kutató szellemünk az „egy Isten eszme magaslataig emelkedik fel. — Ez lelke költészeti műveiknek ;

és mivel ezen eszme, mint magától értetik, bölcsészeti fontosságú oldalán kívül még költészeti ideál oldallal is bír, könnyen felfoghatjuk, hogy amaz időből származott irodalmi emlékei, melyben az isteneszme még eredeti épségében állott fenn, legnagyobb részt költészeti. — És mi természetesebb annál, hogy legelső dadogása az ily érzelmnyelvnek, már dicsőíté azt, kit mindig szem előtt tartta, ki mindig képzelme előtt lebegett, kit mindenütt és mindenben jelenlőnek hitt? Ne csodáljuk tehát, hogy a talmud bölcsői, Á d á m o t, az első embert, állíták legelső hymnusköltőnek, midőn így vélekednek: ¹⁾

„Dávid király szerkeszté a zsoltárgyűjteményt tiz előde költeményeiből, s ezen elődei: Ádám, Malkizedek, Ábrahám, Mózsos stb.“ A héber költő, ha imád, Istenét imádja; ha sovárog és lelke borong, Istenét keresi az élet sivatagjaiban; ha a próphéta népét inti, Isten nevében teszi azt, és a magánélet akár-

¹⁾ „Baba bathra“ 313. 6.

mely mozzanatának a mindenütt jelenlevő szolgál alapul és támaszpontul.

E szellemben főfokra hágott költészetük akkor, midőn politikai és vallási életük érte el fényének és virágzásának tetőpontját, és ez vala a halandók legbölcsőbbike, Salamon király uralkodási korszakában. Politikai összeköttetésben állott akkor a zsidó állam a főhatalmak legtöbbjeivel, a büszke Phoenicia és a boldog Sába a szellemi fény és anyagi pompájában áradó héber király trónjához zarándokolt; vallási életét pedig a templom építése tette felülmulhatlanul dicsővé; a költészetet maga az uralkodó művelte és ápolá hévvel; ő érté a cedrus halk susogását, az állatok titokteljes beszédét²⁾ s a lelketlen lények néma dicsőenét; ő a sz.-írásbeli történet³⁾ tanúsítása szerint 3000 példabeszéd és 1005 ének szerzője vala; midőn leviták dallamos énekeit viszhangoztatták, a szentély falai. Ez vala a héber költészet aranykora, ekkor éré el bámulatos magasztosságát és tökélyét.

De a fény Zion ormairól csakhamar lehanyatlott. Mindedig az eszmény országában reál valóság után sohajtozott a zsidó költő de örvendett és rivalgott is mély tisztelettel eszménye előtt⁴⁾ „lelki elégtűtség párosulva mély komolysággal vonult keresztül érzelmeinek sentimentalis kifejezésén, melyet Istenének imádása tartott összefüggésben, De később Jeremiás próphétát látjuk Zion romjain búsongva ülni, nem ideálért búsult ő, nem eszmény csikart ki fájdalomkönnyet jós szellemtől szikrázó szeméből, „ő volt a férfi ki látá a nyomort“⁵⁾, ki látá mostoha helyzetét népének és ki részt vett siralmaiban. Jeruzsalem romjai tehát mintegy válpontul tekintendők két irodalmi korszak közt, melyek elsejét: az istenbeni öröm, másikat pedig, melyet Jeremiás nyit meg Echájával, az Istenhez forduló kesergés jellemez. Ezen időpont után találkozunk oly költeményekkel, melyet minden betűje egy elnyomott nép mély sóhaját képviseli; a szenvedők szeméből kicsikart könnyek képezik azon tápnedvet, mely a költemények szervezetén átvonulva azok életelemét teszi és őket összefüggésben tartja. „Isten segíts“ ez képezi központját; „Mikor lesz szenvedéseim vége ez örökké ismétlődő refraine; „Uram, Uram, mért állsz oly távol, miért nem vagy jelen inség idején?“⁶⁾ ez képezi alap kövét; „Uram, Uram mért hagyál el engem, miért vannak jaj szavaim oly távol segélyedtől?“⁷⁾ ez alapszine ama komor festménynek melyet a zsidó költészet nyújt élénk Jeremiás nyomán. E szempontból Izrael egy szenvedő aggot képvisel, ki fényes mulattal dicsekedik, de kit a jelen sorvasztó szenvedései földre sujtának ugyan, de meg nem törhetének, mert mindig sz. írására támaszkodva jós szemmel néz a jövő tükrébe, melyben igazolva látja, dicső multját:

„Il est un peuple au coup' airain
Dispersé de l'Euphrat au Rhin
Toute sa vie est dans un livre
Toujours courbé toujours debout
Bravante la haine et le degout
Il ne meurt que pour mieux revivre.“

(Alexandre Weil.)

A rabbinusok sulya nem nyomható le a zsidó nép lelkét, sőt inkább a lesujtottak szelleme ismét mindig felsőbb régiókban kapkodott támpont után, vigasztalást, mint valaha kiindulási pontot, az eszményi világban keresé és lelt is. — Már egyiptomi szolgaságukban lealázva a zsarnokság bitor parancs-szava által, lesujtva elleneik embertelen bánásmódja által — „És Izrael fiai fohászzkodának és esengésük a mindenható felé irányula“; és így sóhajtozának Babylonban, így a görög járom alatt, így Rómától nyugözve, és épen így akkor is, midőn a hi-

és emberszeretet nevében máglyák gyújtattak, hol a vakbuzgóság tüzzel akará kiirtani meggyőződéseiket, valláselveiket és hagyományait. Így az örök végzet kútfejéhez, az istenséghez irányulván, gondolkodásuk és eszmemenetük mindig a gondviselés átláthatlan határozatai felé vezéreltetve, akaratlanul az Isten végzéseikhez kérdőleg fordultak, nem mintha kérdőre akarnák vonni azt, kimihelyt szól, megtörténik, parancsol és elé áll⁸⁾, hanem mint ártatlan gyermekek át nem látván atyjuk büntetése okait, elkesergik szívük bensőbb fájdalmát, mely legmagasabb fokra emeltetik azon körülmény által, hogy a siránkozó kisdéd nem ismeri okát szülője fenytésének. — Ha ez oldalát vesszük tekintetbe, ismét örökké ismétlődik e fohász „Istenem! Téged kereslek folytonosan, utánad eped lelkem, eseng testem ezen száraz sivatag országban!“⁹⁾

Innét van, hogy ezen szent nyelv (leschon hakkodesch) költészete a szenteltség színezetét viseli. A héberekről állítható, hogy nem bírtak világi irodalommal, nem olyan művekkel, melyek csak szórakoztatásra és mulattatásra szánvák. — Látszik, hogy Isten kifolyásának és kiáramlásának tartották azon nyelvet, melyet mint szentet tiszteltek, melyen a mindenhatót dicsőíték és annak hatalmas csodatetteit magasztalák; azért kevésbé szent czélokra, költött elbeszélésekre vagy egyéb profan tartalmu előadásra való felhasználás által aljasítani nem engedék. A régi héber költészet azért nem bír epikai költeménnyel, mely fényt derítene az irodalom legelső korszakára. Ünnepléses komolyság lengi át minden szent iratát, mint oly nép hez illik, melyet a gondviselés azon hivatással bizott meg, hogy az isteni igazságot e világon terjeszsze.

Úgy látszik, mintha soha sem derítette volna mosoly egy héb. költő arcát, mintha soha sem villant volna fel agyában egy kisebbszerű gondolat, mely őt eltávolíthatná a minden igazság kútfejétől.

Igen jellemző a héb. költészetre nézve annak gyermekies naivsága és sancta simplicitása, mi arra mutat, hogy az emberiség bölcsői éneke e nyelven volt eldalolva.

„A héber költészet“ — ugymond Herder —¹⁰⁾ a világ felvilágosodásának hajnala volt. Tükrét találjuk benne a leg-egyszerűbb felvilágosodásnak, az emberi lélek legegyszerűbb képzelmeit és kifejlődését ismerjük meg általa Ha az ember nem is hajlandó elhinni csodaszerű tartalmát, de természeti nyelvnek hitelt kell adnia, mert átérzi azt egészen. — A dolgok legelső felfogását kedvelteti meg vele, mert tanulságot vonhat belőle. Szeme elé tartja a héber költ. az érzékek legősibb logikáját, a legegyszerűbb analitikát és erkölcostant, röviden: az emberi szellem legrégibb történetét. — Ezért képei is elárulják primitív és természetszerű álláspontját. Ha ez oldalról összehasonlítjuk a törzsrokon különösen az arab költészettel, akkor azonnal szemünkbe fog tűnni, hogy hasonlatokban és képekben nem oly túlságosan dús. Az arab költő alig követhető európai eszmemenetű ember által metaphorjai mélysége és túlszigázottsága s képzelmeinek tűzessége miatt; — a héber költészet egyszerű a maga nagyszerűségében; könnyű felfoghatósága, mint oly előadáshoz illik, mely a tudatlan emberiség felvilágosítására van szánva, magasztos és fennsleges igénytelen kifejezés móajd mellett. Blair Hugó¹¹⁾ nagy merészséget tulajdonít ugyan a zsidó költészetben használt képeknek és hasonlatoknak. De hogy B. saját szavaival éljünk: „hogy ezen képeknek kellő becsét méltathassuk, magunkat a mennyire csak lehet Zsidóországba kell helyeznünk.“ Ha pedig ezt szellemünkben megteszük és a zsidó költészetképeket egybevetjük nem csak a nyugati poesissal, hanem a keletivel is, úgy belátandjuk, mikép azon dagályos szópipere, melyet épen a messzeágazó és merész képek idéznek elő, a héber poesisben mindig kerültettek; a költő leg-

²⁾ I. Király könyve 5. fejj. 13. v. — ³⁾ II. v. — ⁴⁾ Zsolt. 2. fejj. 11. v. — ⁵⁾ Echa 3. fejj. 1. l. v.

⁶⁾ Zsolt. 10. fejj. v. ⁷⁾ Ugyanott 22 fejj. 1. v.

⁸⁾ II. Mózs. 2. fejj. 23. v. — ⁹⁾ Zsolt. 30 f. . v.

¹⁰⁾ Ugyanott 63. fejj. 2. v. — ¹¹⁾ V. ö. Dr. Russel Palaestina, angolból ford. Dr. Dieymann I. 117. l. Lipesa 1836.

egyszerűbb modorban nyújtja elénk igazságait, panaszát, vagy szíve egyéb hullámzásait; innét a körmondatok rövidsége és mintegy kimért egyszerűsége (paralellismus). Csak a természet képezi azon kiapadhatlan forrást, melyből meríti szépségeinek elemét. Fellegekbe látjuk borulni az eget, és egy végetlen zivatart támadni borzasztó rémjeivel; fekete és komor képek vonulnak át lelünkön; „Jehovah, úgy szóla, hogy fellegek közt akar lakozni“¹²⁾; sötét vihar huzódik a tenger felé, az Úr dörög a pusztaságban, hol a sakál vonítása rémit; a Szinai dörge és a harsonahangok szétzúznak minden oda közeledőt; a pusztasivatag, a fennsleges tenger, a csillagos ég magasztossága ezek azon hasonképek, melyekkel legszivesebben foglalkozik a költészet. Az állatország borzadalmait is, leviathant, pusztító sásrajokat, egyiptusi csapásokat stb. is fel szokta használni, hogy csodálatos eszméit annál kézzelfoghatóbbakká teghesse. — Hol azonban a zajongó szív vészes orkánjai kidühdtek, ott Kidron patak csörgedező arany cseppjei és a lassan folydogáló Séloach vize s a Libanon magas cedrusai és elragadó báju berkei fogadnak elbájoló közelükbe.

Ezek a héb. költészet főbb jellemvonásai. De megjegyezzük, hogy itt különösen a bibliai vagyis az óhéber költészet korszakát kellett főképp zsinormértékül felvennünk; mert az ő szelleme az, melyet örökségképp vettek mindazon héberek, kiknek szellemébe isteni szikra szállott és kiknek a természet lantot helyezett kezükbe. E jellem vonul által még a legújabb idő héber költészeti termékein is, ez képezi azon alapot, melyre a héber mûzsa emelte művei legdicsőbbjeit. Ezen szellem lelkesíti ama prophetai lángészt:

„Mely megtámasztá az ingadozók térdjeit, és erősíté a tétovázók lelkeit.“

Goldzieher Ignác.

K ö n y v é s z e t.

Megjelent „Legujabb Dalkoszorú“ hetven magyar és hetven német új gyermekdaltanodák családikörök és óvodák számára. Szerző Kohányi Sámuel, a pesti nyilvános izraelita óvodának vezetője és zenetanár az országos Óvóképzésben. A magas tanodai hatóságtól ajánlott két száz magyar és német gyermekdal szerzője.

Azok, kik a népiskolákban énektanítással foglalkoznak, okvetlen ismerni fogják már Kohányi úr régibb, tanhatóságilag ajánlott dalait, mert jó ideig az ő dalain kívül mások alig álltak rendelkezésre. S midőn még mások is kezdék a zeneirodalom ezen ágát gyarapítani, a Kohányiféle dalok (ezelőtt Kohn név alatt) legkevesebbet sem vesztek érdekük és becsükből.

Legujabban 70 magyar és 70 német dallal kedveskedett K. úr az ifjuságnak, melyekben az óvodától kezdve a legfelsőbb elemi osztályig mindenik megtalálja azt, mi neki való és életkorának megfelelő. Ezen dalok újólágon bizonyítják, hogy K. úr nem csak gyakorolt zeneszerző, hanem egyszersmind tapasztalt és jeles tanító is.

Jól ismervén az elemi iskolában való éneklésnek célját, mely különösen az izraelita tanodákban, hol a három nyelv úgy is túlterheli hazánkbeli tanítóit, nem lehet az, hogy a tanoncok a zene elméletében való jártasságra szert tegyenek, hanem hogy eszközül szolgáljon a gyermeki kedély felvidítésére s huzamosb elmefeszítő tanítás okozta lankasztott figyelem helyreállítására. Tudván ezt, Kohányi úr nem annyira a művészieség felcsigázott követeléseinek, mi az énektanítást megnehezíti, mint az említett iskolai igényeknek igyekezett eleget tenni.

Gyermekeink számára, kik nagyobb részt nem a hangjegyekből, hanem hallás után tanulják meg a darabokat csak könnyű s egyszerű dallamok kívántatnak. Ezen mellözhetlen kellékek mellett K. dalainak kellemesen hangzó intervallók, természet-

szerű fordulatok, a gyermeki kedélyt leginkább érdeklő eleven-ség s vidorság, és mindenek fölött a nemzeti alaphang, mely majdnem valamennyi dallamait átlengi, képezik ama jellemző tulajdonságait, melyeknél fogva Magyarország minden hitfelekezeti tanodáiban éneklik. (A budai r. általános iskolában, a pesti kath. apácák-képezésében, az országos óvóképzésében a főváros valamennyi izr. nyilvános és magán intézetekben sat.)

Ajánljuk még e szép dalokat azon derék családanyák figyelmébe, kik gyermekeik nevelésében lelnek örömeiket; mert az ártatlan kisdedeknek aligha létezik kedvesebb és hasznosabb foglalkozás a szép gyermekdalok éneklésénél.

Kishalmi.

P e s t.

Mult számunkban jelentettük, hogy dr. Kohn hitszónok beszédét közölni fogjuk. Hely szűke miatt a beszéd ama részét adjuk, mely hitsorsósainkat közelebbről érdekli.

A bevezetésben a szónok ezen országos ünnepély általános fontosságáról s jelentőségéről szólott, kiindulván a Midrás téletéből „Senki se tegyen maga koronát a fejére, hanem mások tegyék azt“, királyunk megkoronáztatásának sajátságos jellegét abban találta, hogy általa király megkoronáztatott népe által s ugyan ezen nép legforróbb óhajtása megkoronáztatott királya által. Valamint a király, kinek ténylegesen a korona csak úgy volt kezében, mint a hatalom, a koronát a nemzet kezéből kérte s elfogadta; úgy a nemzet sem kísért meg sokáig nélkülözött kincsét, ősi alkotmányát erőszakkal visszakövetelni, hanem egy bölcs férfiú igénytelen vezényletében bizott, kinek zászlaja békés olajág vala; s királya saját koronáztatása által a nemzet legforróbb óhajtását is koronázta. Ezek után áttért a t. szónok a szónoklat második részére, mely politikai színezettel bír s a művelt zsidóság óhajait és nézeteit híven tükrözi vissza.

„Mindaddig ezen nemzeti ünnepélyt tiszta nemzeti szempontból tekintettük; épen úgy jártunk el midőn alkotmányunk visszaállítását az Úr e házában ünnepeltük. Akkor e szószéken azt mondtuk: más érzetet ne tápláljon most keblünk mint az öröm s a hála mennyei érzetét; el tehát minden önző érzettel, el! alacsony szűkeblűséggel, el! még azzal is, hogy mint izraelita vallásu magyarok még különállást foglalkunk el, mit oly annyira fájlalunk, mire nézve a boldog jelen annyi szép reményt és várakozást költ fel keblünkben, el most ezzel is *וּבְשִׁתְּהֵינִי אֶל יְתֵרְךָ* „tisztá örömeinkbe ne vegyüljön semmi idegen! Akkor így szólottunk, s ohajtottuk, forrón óhajtottuk volna, hogy most is így szólhassunk, hogy ezen ünnepélyt is csupán mint Magyarország gyermekei ülhettük volna meg, nem tekintvén azt, hogy hazánknak izraelita vallásu fiai vagyunk; de ez alkalommal azt nem tehetjük.

Nem örömet, sőt mély fájdalommal hoztuk fel önmagunk a magyar s az izraelita magyar közti megkülönböztetést, mit mi el nem ismerünk, el nem ismerhetünk; de ez alkalommal róla nem hallgathatunk, mert tényleges körülményekkel, bár kényszerítve is, de férfiasan szembe kell szlálalunk; mert ha hallgatnánk róla azon különös jelentőséget is elhallgatnók, melylyel ezen történeti esemény reánk nézve bír. S így, bár jól tudom, hogy friss és vérző sebet érintek nyíltan s ünnepélyesen kimondom itt az Úr oltára előtt hogy nekünk, kedves hitsorsosim! még külön okunk vagyon, hogy különös áhitattal üljük meg ezen országos ünnepélyt.

¹²⁾ Geist der ebräischen Poesie I. k. 1. beszélgetés.

¹³⁾ Lectures on composition II. k. 35. lecke.

¹⁴⁾ I. Királyok k. 8. f. 22. v.